
Enes Karić

MAHMUD TRALJIĆ

TRADICIONALNI BOSANSKI ALIM U DOBU MODERNIZMA

Rezime

U ovom eseju autor govori o životu i djelima hafiza Mahmuda Traljića (1918 – 2002.), poznatog bosanskog alima i autora blizu 250 radova, rasprava, eseja i knjiga.

Autor se usredsređuje na karakterističan život koji je živio hfz. Mahmud Traljić. Tvrdi da je bio tradicionalni bosanski alim, koji je živio u doba modernizma i socijalizma, te koji je osjetio da su njegov tradicionalni islamski nauk i njegova neupitna tradicija bili ugroženi.

Autor zaključuje da se hafiz Mahmud Traljić nije bavio ideologijama niti teorijama, već je u najviše slučajeva pisao dvije vrste tekstova, jednu je posvećivao opisu znamenitih ljudi, najčešće svojih savremenika, a drugu vrstu tekstova pisao je o institucijama islama i islamske kulture u Bosni i Hercegovini.

Hafiz Mahmud ef. Traljić – opći pogled

Sarajevo i Bosna i Hercegovina su 30. decembra 2002. godine ispratili na Onaj svijet hafiza Mahmuda ef. Traljića (1918 – 2002.), jednog od najsnažnijih likova tradicionalne muslimanske uleme u BiH u drugoj polovini XX stoljeća.

Mahmud ef. Traljić, hafiz, profesor Gazi Husrev-begove medrese i Fakulteta islamskih nauka, historičar kulture, bibliograf, bibliotekar, hroničar, autor više knjiga i na desetine tekstova..., je čovjek koji je u svojoj karijeri najljepše spajao široka tradicionalna znanja iz islamskih disciplina i njihovu plodnu zakorjenjenost u bosanskoj zavičajnosti.

Hafiz Mahmud ef. Traljić je svoj obrazovni uspon ostvario u rodnom Sarajevu, gdje je završio osnovnu školu, a potom i Gazi Husrev-begovu medresu (1940. godine). Također, jedan je od svršenika sarajevske Više islamske šerijatsko-teološke škole čiju je diplomu ponio 1944. godine. Ta je visoka škola bila u rangu islamskog fakulteta koji je u našem narodu ostao u lijepoj uspomeni i bio poznat kao VIŠT (radio u periodu 1935 – 1945. godine). Ovo autentično bosansko islamsko učilište posebno je doprinijelo da je hafiz Mahmud ef. Traljić pripadao onoj generaciji bošnjačkih muslimanskih intelektualaca koja je brižljivo bdjela nad susretom islamske univerzalnosti i bosanske posebnosti.

Naučivši Kur'an napamet još za rane mladosti, hafiz Mahmud ef. Traljić je u svoje intelektualno i ulemansko stasanje vjerodostojno impregnirao temeljit interes za kulturnu povijest islama u Bosni. To se vidi i po knjigama koje je napisao. Sa Muhamedom Hadžijahićem i Nijazom Šukrićem objavio je djelo *Islam i muslimani u Bosni i Hercegovini*, a sam je objavio sljedeće knjige: *Iz kulturne historije Bošnjaka*, *Istaknuti Bošnjaci* i *Mali podsjetnik značajnijih datuma islamske prošlosti Bošnjaka*.

Kao mladi profesor islamskih nauka radio je u Gazi Husrev-begovoj ženskoj medresi (1944-1947.). Godine 1947. komunističke su ga vlasti uhapsile kao i brojne tadašnje istaknute alime. U zatvoru je ni kriv ni dužan ostao deset godina. U periodu 1957-1984., hafiz Mahmud ef. Traljić radio je kao bibliotekar u Narodnoj i univerzitetskoj biblioteci u Sarajevu. Na Fakultetu islamskih nauka potkraj dvadesetog stoljeća predavao je discipline iz kiraaeta na postdiplomskom studiju.

Traljić je bio autentični poznavalac naše bosansko-hercegovačke muslimanske i islamske kulturne povijesti. Znan, vedar, prijatan, komunikativan, sa karakterističnom francuskom kapom na glavi i odjeven otmjenim odijelom, ovaj naš hafiz znao je hiljade i hiljade tačnih i istinitih podataka o našim bosanskim i hercegovačkim islamskim običajima i institucijama, ljudima i ćudima, časopisima i rukopisima, knjigama i idejama, krugovima i dersovima.

Pripovijedao je karakterističnim, starim sarajevskim ulemanskim govorom, a tekstove pisao kao najškoloraniji evropski strukturalist.¹

Porodica, učenički i studentski dani i godine koje su došle kasnije

Prema brojnim podacima i nekrolozima objavljenim nakon 2002. godine,² Mahmud Traljić je rođen 28. aprila 1918. godine u Sarajevu (tadašnji srez Sarajevski a banovina Drinska). Ocu mu je bilo ime Muhamed, a majci Senija (djevojačko prezime Musakadić).³ Porodično predanje o tome da Traljićevi preci vode porijeklo iz Dalmacije (te da su se, navodno, doselili u XVII stoljeću u Sarajevo) nije moguće utvrditi bez valjanih dokumenata. Na Vratniku je pohađao i završio osnovnu školu, a mekteb pohađa u Mektebu Ahmedage Hende. Hfz. Traljić je često navodio da mu je u mektebu muallim bio Mustafa ef. Varešanović.

Potom je uslijedilo školovanje u Gazi Husrev-begovoj medresi, gdje je u četvrtom razredu (i u svojoj četrnaestoj godini) završio hifz.⁴ Prema obilju podataka vidi se da je hfz. Traljić završio Gazi Husrev-begovu medresu (osam godina školovanja) u akademskoj 1939/1940. godini. Sredinom juna 1940. godine hfz. Traljić je polagao jednu vrstu mature (tzv. "viši tečajni ispit" ili "ispit zrelosti").

Iste godine (dana 22. jula 1940. godine) hfz. Traljić je aplicirao za upis na Višu islamsku šerijatsko-teološku školu ili VIŠT. Njegova aplikacija je

¹ Mnogo nas mlađih dugujemo hafizu Traljiću i njegovoj naučnoj nesebičnosti. Neka mu dragi Bog podari rajске bašče.

² Brojni su tekstovi objavljeni o životu i djelu hfz. Mahmuda Traljića. Usporedi: Ismet Bušatlić, *Ugasila se memorija jednog vremena, Hadži hafiz Mahmud efendija Traljić*, Preporod, 2003., br.2/747, str. 27; Sead Halilagić, *Merhum hafiz Mahmud efendija Traljić (28.04.1918.-28.12.2002.)*, Šebi Arus, br. 24/25, Sarajevo, 2006. str. 81-88; Amir M. M. Orman, *Crtice iz života hadži hafiz Mahmud efendije Traljića*, Šebi Arus, br. 24/25, Sarajevo, 2006. str. 89-92; Nihad M. Kreševljakovića, *Povodom preseljenja Mahmuda ef. Traljića*, Beharistan časopis za kulturu, dvobroj 10/11, proljeće-ljeto, izd. Kulturni centar ambasade Islamske republike Iran – Sarajevo, Sarajevo, 2003.

³ Nekoliko podataka o životu hfz. Mahmuda Traljića preuzeli smo iz rukopisa Mr Ferida Dautovića, *Život i djelo hfz. Mahmuda Traljića*. Ovaj Dautovićev rad pripremljen je za štampu, pojavice se u izdanju El-Kalema i Medžlisa Islamske zajednice Sarajevo. Napominjemo da smo obavili recenziju ovog rukopisa.

⁴ Traljić je završio hifz pred hafizom Mustafom Mujezinovićem.

pozitivno riješena, hfz. Traljić se upisao na ovaj znameniti fakultet, koji je u vrlo kratkom periodu svoga postojanja dao veoma sposobne i predane svršenike, autore brojnih djela s područja teologije, filozofije, kulturne historije i drugih disciplina. Hfz. Traljić je završio Višu islamsku šerijatsko-teološku školu prijavivši se za završni ispit krajem aprila 1944. godine.⁵ Napomenimo da je hfz. Traljić pripadao šestoj generaciji *vištovaca*.

Kratko vrijeme iza diplomiranja na VIŠT-u hfz. Traljić se zaposlio kao bibliotekar u Gazi Husrev-begovoj biblioteci. U periodu od 1944 – 1947. godine radi u toj instituciji na mjestu tzv. *hafizi kutuba*. Također, u to vrijeme je bio i honorarni nastavnik u Gazi Husrev-begovoj medresi, te honorarni imam u Sinan Vojvoda Hatun džamiji na Vratniku.

Hfz. Mahmud Traljić je tokom teških godina Drugog svjetskog rata bio iznimno marljivo angažiran na humanitarnom radu u Muslimanskom dobrotvornom društvu “Merhamet”, predano je radio posebno na pomaganju i zbrinjavanju izbjeglica iz istočne Bosne (Foča, Goražde, Čajniče).

Kao što se također vidi iz njegova života i rada, hfz. Mahmud Traljić je, već u medresanskim a naročito u svojim studentskim danima, bio blizak ulemanskom krugu El-Hidaje, kao i ljudima koji su uređivali istoimeni časopis (hadži Mehmed ef. Handžić, Kasim Dobrača, te mnogi drugi.)

Hfz. Mahmud Traljić je bio i sekretar društva El-Hidaje, a slijedeći opredjeljenja i politiku tog tada vrlo utjecajnog ulemanskog kruga, hfz. Mahmud Traljić je 18. oktobra 1941. godine potpisao tzv. Sarajevsku rezoluciju.⁶

Također, u ovim vremenima je hfz. Traljić postao blizak organizaciji “Mladi muslimani”, a potom postaje i njenim članom. Tokom sudskih procesa iz 1947. godine, tadašnje revolucionarne i komunističke vlasti u Bosni i Hercegovini osudile su hfz. Mahmuda Traljića na deset godina zatvora.⁷

Hfz. Mahmud Traljić je izišao iz zatvora 1957. godine, a na intervenciju prijatelja, među ostalima i istaknutog akademika Hamdije Kreševljakovića, zaposlio se u Narodnoj i univerzitetskoj biblioteci Bosne i Hercegovine, gdje je proveo dvadeset i sedam godina. Na tom radnom mjestu hfz. Traljić je obrađivao orijentalne rukopise, raritetne knjige i publikacije, arhivsku građu,

⁵ Prema dokumentima koje je konsultirao mr. Ferid Dautović, vidi se da je hfz. Traljić potpisao da je diplomu VIŠT-a primio 30. maja 1944. godine.

⁶ Rezolucijom, koja je donesena na skupštini El-Hidaje, osuđuju se ustaški progoni i zločini, naročito usmjereni protiv Srba i Jevreja.

⁷ U ovom procesu bio je osuđen i Kasim ef. Dobrača, sa devet drugih muslimanskih alima i intelektualaca.

itd.⁸ Hfz. Traljić je dobro poznao arapski i turski jezik, služio se njemačkim i perzijskim, a široka znanja iz islamske kulture i civilizacije Bosne i Balkana, kao i poznavanje hifza, omogućili su mu da svoj bibliotekarski posao radi s velikim uspjesima.

O karijeri hfz. Mahmuda Traljića koju je postigao nakon izlaska iz zatvora Ismet Bušatlić kaže:

“Željan knjige i kontakta sa ljudima, po izlasku na slobodu, zaposlio se u Narodnoj i univerzitetskoj biblioteci Bosne i Hercegovine i stao pred džemat Jahja-pašine (Ćurčića) džamije. Specijalističku zbirku vodio je u biblioteci do odlaska u mirovinu 1984. godine, a dužnost imama i hatiba u navedenoj džamiji dok su ga zdravlje i snaga služili do 1996. godine. Poštenje, pobožnost i pedantnost doveli su ga na mjesto nazira u Gazi Husrev-begovom vakufu, devrihana, džuzhana i noktadžije u Begovoj džamiji.”⁹

Hfz. Traljić je povremeno imao i druge angažmane. Tako je od 1969. godine bio hatib u Ćokadži hadži Sulejman (Jedileri) džamiji (tzv. “radnička” džuma). Isto tako, bio je (od 1974. do 1990. godine) imam i hatib za tzv. “radničku” džumu u Vekil Harč (ili Hadžijskoj) džamiji. Ipak, najduže vremena hfz. Traljić je proveo kao imam u Jahja-pašinoj džamiji u Ćurčića mahali (kako smo naveli, od 1974. do 1996. godine). Vrijedno je zabilježiti da je hfz. Traljić bio i hatib u mektebu Gazi Husrev-begove džamije (koja se počela renovirati početkom 1990. godine, te se u njoj neko vrijeme nisu obavljali namazi).

Istaknuta je i uloga hfz. Mahmuda Traljića kao muhafiza, odnosno mentora pred kojim se po tradicionalnim metodama učio Kur’an napamet (hifz).¹⁰

⁸ Kao student Fakulteta islamskih nauka posjetio sam hfz. Mahmuda Traljića u njegovoj kancelariji u Narodnoj i univerzitetskoj biblioteci Bosne i Hercegovine. Tom prilikom pokazao mi je nekoliko doktorskih disertacija, kao i nekoliko rijetkih knjiga.

⁹ Ismet Bušatlić, *Ugasila se memorija jednog vremena, Hadži hafiz Mahmud efendija Traljić*, Preporod, 2003., br. 2/747, str. 27

¹⁰ Hfz. dr. Fadil Fazlić, u svojoj studiji *H. hafiz Mahmut-ef. Traljić*, Zbornik radova FIN-a, Sarajevo 2004., br. 9., kaže sljedeće: “Kada smo govorili o hifzu i hafizima, hfz. Mahmut je bio posebno uzbuđen kada mi je ispričao sljedeći događaj. Godine 1953., jedan od zatvorenika zeničkog zatvora, izvjesni Ante Artner, čistio je zatvorski tavan i tom prilikom našao jednu malu knjigu, veličine nekoliko centimetara. To je bio Kur’an koga je spomenuti zatvorenik tajno predao muslimanima zatvorenicima. Nekoliko njih je odlučilo da, tajno,

Kako je već spomenuto, hفز. Traljić je penzioniran 1984. godine, na mjestu bibliotekara Narodne i univerzitetske biblioteke, kad je navršio 65 godina života.

Autor knjiga, eseja, crtica, nekrologa, prikaza knjiga i događaja

Brojni podaci govore da je hفز. Mahmud Traljić počeo pisati 1938. godine.¹¹ Otada je objavio blizu dvije stotine i pedeset "kraćih i dužih tekstova, nekrologija i prikaza sa akcentom na islamsku prošlost i kulturnu historiju bosansko-hercegovačkih muslimana. Dakle, prioritet mu je bila kulturna baština, institucije i ličnosti iz javnog i kulturnog života koje su davale svoj doprinos afirmaciji islamskog i bošnjačkog identiteta. Također se interesovao za islamsku etiku, njegovanje edeba i ahlaka među muslimanima, i pozivao vraćanju starim vrijednostima. Pisao je i objavljivao knjige, brošure, recenzije, osvrtne i prikaze knjiga, časopisa i članaka. Objavljivao je u gotovo svim časopisima i listovima Islamske zajednice, i svim muslimanskim i drugim listovima i časopisima, kao što su: El-Hidaje, Novi Behar, Almanah, Glasnik IVZ u Kraljevini Jugoslaviji i u SFRJ, Glasnik Rijaseta IZ u BiH, Preporod, Zemzem, Šebi Arus, Takvim, Islamska misao, Bibliotekarstvo, Narodna Uzdanica, Bakije, Anali Gazi Husrev-begove biblioteke, kao i u Vijesniku Društva bibliotekara Hrvatske.¹²

Dr Ismet Bušatlić ukazuje na nesebičnost hفز. Traljića u pisanju i darivanju drugih kako pisanim tako i usmenim znanjima:

"U svojim objavljenim radovima hadži hafiz Mahmud-efendija Traljić, bavio se ličnostima (55 likova) koje su svojim djelima i djelovanjem

---

na papirićima, iz ovog pronađenog primjerka, prepisu Kur'an. Pošto je tekst bio vrlo sitan, naočale sa većom dioptrijom pozajmio im je fra Didak Burić, provincijal hercegovački. Cijeli Kur'an, u zatvorskim ćelijama prepisali su: Derviš ef. Spahić, Omer ef. Okanović i Mustafa ef. Mujagić. Nakon toga, prijepis su pregledali: hفز. Mahmut Traljić, hفز. Abdulah Budimlija i hفز. Hamid Muftić. Ovaj prijepis Kur'ana nije sačuvan, ali je sačuvana uspomena na ljude koji mogu biti najbolji primjer budućim generacijama, jer oni su i u tamnicama, u uvjetima neslobode, putem Kur'ana ostvarili svoju punu duhovnu slobodu. (str. 424).

¹¹ Cjelovitu bibliografiju radova hفز. Mahmuda Traljića uradio je i objavio Ismet Bušatlić. Vidi: Ismet Bušatlić, *Bibliografija radova hafiza Mahmuda Traljića, 1918 – 2002.*, Glasnik Rijaseta IZ, br. 3-4. (godište LXV), Sarajevo, 2003., str. 385 – 395. Ismet Bušatlić je naveo 234 objavljene jedinice.

¹² Navod prema rukopisu Ferida Dautovića, *Život i djelo hفز. Mahmuda Traljića.*

pružile značajan doprinos intelektualnom i duhovnom životu Bošnjaka u dvadesetom stoljeću, a potom službama, knjigama svakovrsnim, institucijama (posebno obrazovnim) i društvima (kulturnim, staleškim i humanitarnim). Nije napisao sve što je znao, a nisu ni svi priznali koji su od njega u svom pisanju nesebično uzimali. To govori kakav je Hafiz bio prema nama i kakvi smo mi bili prema njemu.¹³

Hfz. Mahmud Traljić objavio je četiri knjige, tri samostalno i jednu u koautorstvu. Prva knjiga koju je objavio je *Islam i muslimani u Bosni i Hercegovini*¹⁴ u saradnji/koautorstvu sa dr. Muhamedom Hadžijahićem i mr. Nijazom Šukrićem. Ima mišljenja da je ovo djelo objavljeno u povodu otvaranja Islamskog teološkog fakulteta u Sarajevu (1977.).

Djelo hfz. Traljića *Istaknuti Bošnjaci* pojavilo se do sada dva puta, u Zagrebu, 1994. godine, kao i u Sarajevu, 1998. godine. Sarajevsko (El-Kalemovo) izdanje je umnogome kompletnije. Hilmo Neimarlija u predgovoru za sarajevsko izdanje kaže:

Zanimljivo je istaknuti da je prvo izdanje knjige *Istaknuti Bošnjaci* pripremljeno i tiskano u Zagrebu 1994. godine bez izravnog sudionništva autora u njezinom priređivanju. Izdanje je priređeno iz materijala koji je dr. Muhamed Huković ranije sakupio po našim časopisima, a izdavač knjige bila je Međunarodna zajednica za pomoć muslimanima Bosne i Hercegovine. (...) To prvo izdanje, međutim, sadržavalo je tekstove o trideset pet ličnosti, tako da je ovo izdanje, koje uključuje tekstove o još dvadeset ličnosti, više od proširenog drugog izdanja. Znatnim dijelom ono je, dakle, i jedno novo izdanje.¹⁵

¹³ Ismet Bušatlić, *Ugasila se memorija jednog vremena, Hadži hafiz Mahmud efendija Traljić*, Preporod, 2003., br. 2/747, str. 27.

¹⁴ Djelo je objavljeno u Sarajevu, 1977., godine u izdanju Starješinstva Islamske zajednice u BiH, Hrvatskoj i Sloveniji.

¹⁵ Hilmo Neimarlija, "Predgovor" (drugom izdanju) Traljićeve knjige *Istaknuti Bošnjaci*, Sarajevo, 1998. godine, str. 7.

Knjiga maloga obima, zapravo brošura,¹⁶ pod naslovom *Mali podsjetnik značajnih datuma islamske prošlosti Bošnjaka*,¹⁷ sadrži kratke opise i kratka podsjećanja na nekoliko znamenitih datuma kad su umrli važni ljudi sarajevske i bosanske povijesti. Ova nevelika, ali vrlo sadržajna i dragocjena knjiga, organizirana je tako što autor unutar dvanaest mjeseci (januar – decembar) svrstava događaje za koje se opredijelio i koji su zaslužili njegovu pažnju i selekciju.

Četvrta knjiga koju je sam hfz. Mahmud Traljić priredio za štampu nosi naslov *Iz kulturne historije Bošnjaka*, objavljena je u Travniku, 1999. godine.¹⁸

Ovo djelo bavi se kako likovima tako i institucijama bosansko-hercegovačkih muslimana. Npr. hfz. Traljić ovdje objavljuje svoj esej o Hamdiji Kreševljakoviću kao vjerniku i pedagogu, ali knjiga sadrži i Traljićev opis "Alijje" ili višeg stupnja Gazi Husrev-begove medrese. Hfz. Traljić daje iznimno vrijedne opise fenomena vaza u Bosni i Hercegovini, posebno opisuje tradiciju po kojoj se odvijaju ibadeti u Gazi Husrev-begovoj džamiji, itd.

Ukratko, da se zaključiti da je akcenat njegova djela *Istaknuti Bošnjaci* bio na ličnostima, dok se težište njegova djela *Iz kulturne historije Bošnjaka* nalazi na opisu važnih institucija naše islamske prošlosti i sadašnjosti u Bosni i Hercegovini.

Hfz. Traljić - alim koji nije obrađivao teorije

Iz bogate bibliografije hfz. Mahmuda Traljića vidi se njegov osoben i samo njemu svojstven stav i pristup u tumačenju islama.

Kao tradicionalni bosanski alim koji se, nakon okončanja studija na Višoj islamskoj šerijatsko-teološkoj školi (VIŠT), našao u socijalističkom obliku modernosti, koji se suočio i sa mnogim drugim *izmima* (socijalizam, komunizam, marksizam, evolucionizam, egzistencijalizam, itd.), to jest tadašnjim zvaničnim ili nezvaničnim učenjima i teorijama koje su u Bosni i Hercegovini (i u Jugoslaviji od 1945. godine) oblikovale društvenu stvarnost, ili naglašeno bile prisutne u školama i na univerzitetima, hfz. Traljić

¹⁶ Ismet Bušatlić visoko cijeni ovu publikaciju i kaže: "Za brošuru *Mali podsjetnik značajnih datuma islamske prošlosti Bošnjaka*, objavljenu 1996. godine u Sarajevu, moglo bi se reći da je kao "naručena" za sve one kojima ti datumi nešto znače i počesto zatrebaju". Ismet Bušatlić, *Ugasila se memorija jednoga vremena*, ibid., str. 27.

¹⁷ Usp. izdanje El-Kalema, Sarajevo, 1996. godine.

¹⁸ Ovom knjigom je unekoliko obilježena šezdeseta godišnjica Traljićeva spisateljskog rada.

je imao averziju da islam sagledava u bilo kojim teorijskim (ili ideološkim) kontekstima.

Pomnim čitanjem i proučavanjem njegovih knjiga, rasprava, eseja, crtica, prikaza knjiga i časopisa, opisa događaja i institucija, itd. stječe se snažan dojam da je hfz. Traljić na gotovo sve tada aktuelne teorije i ideologije gledao kao na strašne utvare, neprijatna čudovišta spram kojih nije htio sagledavati niti saobražavati ni islam, ni islamsku tradiciju. Pogotovo je izbjegavao bilo kakvo tumačenje islama i islamske tradicije u kontekstu spomenutih modernih teorija i izama.

Štaviše, premda je društveni milje u kojem se hfz. Traljić kretao (napose njegov angažman i saradnja sa nekoliko redakcija islamskih i muslimanskih časopisa) bio itekako reformski opredijeljen i snažno je podržavao, i u najširim okvirima promovirao, modernističke ideje i koncepcije egipatskog reformatora Muhameda Abduhua (umro 1905), hfz. Traljić nema niti jednog šireg teksta posvećenog bilo kojoj klasičnoj ili savremenoj “islamskoj” teoriji ili “teoriji islama”. (A pogotovo se nije bavio nikakvim zapadnim “izmima”).

Temeljitim uvidom u najveći dio opusa koji je napisao i objavio hfz. Traljić, ustanovili smo da je u naslovima svojih objavljenih djela samo na dva mjesta upotrijebio nekoji “izam”. Ali, i tada je upotreba “izma” posve *muslimanizirana*, rekli bismo. Naprimjer, u tekstu “Doprinos Adem ef. Karadžovića i Mehmed ef. Mujezinovića mevlevizmu i tarikatu”,¹⁹ hfz. Traljić upotrebljava riječ *mevlevizam* na karakterističan način. U vezi s tim potrebno je navesti i Traljićev rad “Doprinos mevlevizma islamskom životu u Sarajevu do danas”,²⁰ gdje se riječ *mevlevizam* koristi i rabi na isti način kao i u prethodno navedenom tekstu. Gotovo da bi se moglo kazati da je hfz. Traljić u ovom i ovakvom kontekstu *mevlevizam* kao *izam* simpatizirao, zato što *mevlevizam* u njegovim tekstovima nije bio “moderan”, nije označavao učenje kojim se uništava i negira islamska tradicija.

Traljićeva zagledanost u likove, običaje, tradiciju

Šutnja (ili pretežita šutnja) hafiza Mahmuda Traljića o teorijama i ideologijama (pa i onim islamskim!) s njegove strane nije nikada komentirana.

¹⁹ Usp. Mahmud Traljić, *Doprinos Adem ef. Karadžovića i Mehmed ef. Mujezinovića mevlevizmu i tarikatu*, Šebi Arus, Sarajevo, 1981., br. 3., str. 29 – 38.

²⁰ Usp. Mahmud Traljić, *Doprinos mevlevizma islamskom životu u Sarajevu do danas*, Šebi Arus, Sarajevo, 1986., br. 8., str. 20 – 22.

Stoga je najbolje da u potrazi za razlozima njegove šutnje o teorijama i izmima zaključimo da je ona, ta šutnja, itekako nadomještена njegovim brojnim i iznimno vrijednim opisima bosanskih i balkanskih muslimanskih i ulemanskih likova. Kao i njegovim karakterističnim opisima medresa, tekija, vakufa, časopisa... (na koje hfz. Traljić također gleda kao na svojevrsne *likove*).

Težište u svome pogledu na islam i njegovu tradiciju kod nas i na Balkanu hfz. Traljić je uvijek pomjerao ili na ovdašnje znamenite likove i ličnosti, ili na znamenite institucije.

Kao da je hfz. Traljić bio opredijeljen za takvu metodologiju koja općenitost, nadvremenost i sjevremenost islama posmatra u spektru ličnih osvjedočenja i doživljaja, osobnih svjedočanstava i ekspresija. Hfz. Traljić se, umjesto opisa teorija i njihova međusobnog kompariranja i natjecanja, na sebi karakterističan način, bavi opisom likova (najčešće) iz svoga vremena i svoje savremenosti. Takav metodološki postupak je vjerno proveden u njegovom djelu *Istaknuti Bošnjaci*. U drugom izdanju ove knjige hfz. Traljić je opisao pedeset i pet ličnosti.²¹

Hfz. Traljić piše o ovim likovima ne samo kao svjedok njihovih naravi, čudi, osobina, sklonosti..., već i kao sudionik njihovih postupaka, djela, stavova, opredjeljenja... Hfz. Traljić i kada sudi o ličnostima i likovima o kojima piše, on ne sudi strogo, pa i to čini vrlo rijetko. Zapravo, hfz. Traljić kazujući o ovim likovima i institucijama kazuje svoju tradicionalnu muslimansku nauku, koju je on naučio kao neupitnu, nepromjenljivu, koju je on usvojio u Gazi Husrev-begovoj medresi i na VIŠT-u kao savršenu stvarnost, kao cjeloviti univerzum vrijednosti koje se u blagodatima i izobilju izlijevaju na njegove likove.

²¹ Hfz. Traljić opisuje sljedeće likove: Šukrija Alagić, Ahmed ef. Aličić, Safvet-beg Bašagić, Ahmed ef. Burek, Mustafa Busuladžić, Abdulah Ajni ef. Bušatlić, Džemaludin Čaušević, Abdurahman Adil Čokić, Mehmed Ali Čerimović, Muhamed Emin ef. Dizdar, Hadži Kasim ef. Dobrača, Hadži Smail Fazlić, Hadži Fejzulah ef. Hadžibajrić, Dr. Muhamed Hadžijahić, Hafiz Muhamed Hadžimulić, Hadži Mehmed Handžić, Ali ef. Kadić, Muhamed Bekir Kalajdžić, Muhamed Kantardžić, Adem Karađozović, Besim ef. Korkut, Derviš ef. Korkut, Sakib Korkut, Hamdija Kreševljaković, Hafiz Ibrahim Maglajlić, Hafiz Ibrahim Mehinagić, Riza Muderizović, Hazim Muftić, Salim ef. Muftić, Fatima Mujezinović, Mehmed Mujezinović, Hafiz Mustafa Mujezinović, Edhem Mulabdić, Hamdija Mulić, Omer Mušić, Alija Nametak, Hasan Nametak, Hafiz Mehmed Teufik Okić, Muhamed Tajib Okić, Hafiz Muhamed Pandža, Muhamed Pašić, Hafiz Ibrahim Porča, Hafiz Ibrahim Proho, Ibrahim Repovac, Hafiz Esad Sabrihafizović, Muhamed Seid Serdarević, Šaćir Sikirić, Salih Sivčević, Osman Asaf Sokolović, Hadži Mulija Sudžuka (Hadži-bula), Abdulah Škaljić, Hafiz Ibrahim Trebinjac, Muhamed ef. Tufo, Ahmed Tuzlić i Muhamed ef. Zahirović.

Eto, tu su razlozi zašto hfz. Traljić sve likove o kojima piše, sve institucije koje nastoji otrgnuti od zaborava, sagledava nekako u odnosu na njih same. On ih međusobno ne suprotstavlja, ne želi ih posmatrati u konfliktu, niti među njima samima, niti sa njihovim epohama. Iako su mnoge ličnosti o kojima hfz. Traljić piše učestvovalе svojevremeno i u burnim polemikama (npr. reis Mehmed Džemaludin Čaušević i Muhamed Pašić), o tome hfz. Traljić piše mirno, staloženo, poravno, nikako ne htijući da nas podsjeti na teške riječi koje su sukobljene strane upućivale jedna na drugu, ili jedna protiv druge.

Hfz. Mahmud Traljić je bio učeni bosanski alim tradicionalnog usmjerenja, koji se našao usred mnogolikih projekata obnove, reforme, modernizma. Bio je svjedokom nestajanja i brzoga kopnjenja njegova stabilnoga svijeta islamskog nauka i tradicije u Sarajevu. Njegove riječi, usmene i pisane, bile su iskreni pokušaj da se taj nestanak zaustavi, da se provjerenoj tradiciji islama napravi mjesta. Upravo po tome hfz. Mahmud Traljić će i sam postati snažnim likom tradicionalne ulemanske Bosne u doba najezde ideologa i ideologije ■

MAHMUD TRALJIĆ A TRADITIONAL BOSNIAN ALIM IN THE AGE OF MODERNITY

Summary

The essay presents the life and work of hafiz Mahmud Traljić (1918–2002), a well-known Bosnian teacher and the author of some 250 papers, studies, essays and books.

The author focuses on the particular lifestyle of hafiz Mahmud Traljić. He asserts that this was a traditional Bosnian alim who lived in the age of modernity and socialism and how felt that his traditional Islamic teaching and his solid tradition were under threat.

The author concludes that hafiz Mahmud Traljić did not deal with ideology and theories, but rather wrote two types of texts – one dedicated to describing prominent individuals, usually his contemporaries, and the other on institutions of Islam and Islamic culture in BiH.